

Leszek Kajzer

Brześć Kujawski, woj. włocławskie,
St. 34, AZP: 49-46/43

Informator Archeologiczny : badania 23, 81-82

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Późne średniowiecze

Bardo, woj. wałbrzyskie,
St. 3, Zamek, AZP: 93-26/3

Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu

Badania prowadził mgr Czesław Franke pod kierunkiem doc. dr. hab. Jerzego Lodowskiego. Badania finansowały: KZA w Wałbrzychu oraz Urząd Miasta i Gminy w Bardzie. Dziewiąty sezon badań. Zamek średniowieczny (XIV — I poł. XV w.).

W związku ze zbadaniem zamku górnego oraz rejonu wieży skupiono się na pracach zabezpieczających — murarskich.

Jedyny wykop o wymiarach 250 x 250 cm założono w sąsiedztwie wieży. Z niego pozyskano jedyny, jak do tej pory, egzemplarz topora ciesielskiego (z otworem do wyciągania gwoździ). Prace ziemne prowadzone w innych miejscach były związane z odsłanianiem relikwów murów, które w przyszłości mają być bądź to zabezpieczone, bądź też częściowo odtworzone. W jednej z takich odkrywek odsłonięto pozostałości odcinka muru obwodowego, który jak się okazało w przeszłości uległ przesunięciu (zsunął się po stoku) na odległość 100-150 cm oraz nachyleniu w stosunku do pierwotnego przebiegu poziomu wyrównawczego o kilkadziesiąt stopni.

Zabezpieczono, przemurowano, a częściowo odtworzono wewnętrzne lico cylindrycznej wieży. W tej fazie prac mur wyciągnięto na wysokość zastanego poziomu korony ruiny budowli. W przyszłości planuje się podniesienie jej o dalsze 50-100 cm.

Częściowo przemurowano i nadmurowano jedną ze ścian zejścia oraz bok otworu drzwiowego prowadzących do pomieszczenia C — piwnicy.

Wyłano ławę fundamentową (warstwy kamieni i zaprawy cementowej) pod odcinek muru obwodowego, który ma być odtworzony.

Prace murarskie prowadzone na bazie kamieni pochodzących z wykopów, płasku pozyskiwanego z najbliższego sąsiedztwa zamku oraz zaprawy wapienno-cementowej będą kontynuowane.

Bobin, gm. Proszowice woj. krakowskie St. 5 patrz okres rzymski

Brześć Kujawski,
woj. włocławskie,
St. 34, AZP: 49-46/43

Uniwersytet Łódzki Katedra Archeologii

Badania prowadziła grupa studentów Katedry Archeologii U.Ł. pod kierunkiem doc. dr. hab. Leszka Kajzera. Finansował WKZ we Włocławku. Pierwszy sezon badań. Zamek królewski.

Siedziba książęca, królewska i potem starościńska w wojewódzkim Brześciu nie była dotychczas przedmiotem badań archeologicznych. Przeprowadzono tu w 1986 r. wstępne studia architektoniczne, w których efekcie zarysowano program prac na 1989 r. Obejmował on wstępne zapoznanie się z układem stratygraficznym dziedzińca, zbadanie posadowienia murów obwodowych i weryfikację tezy Z. Nawrockiego z 1986 r., że stojący obecnie na dziedzińcu dom powstał w całości w latach około 1800.

Zamek w Brześciu zajmuje południowy skraj wysoczyzny zajętej przez miasto lokacyjne. Początki jego nie są jasne, zaś na pewno w 1332 r. został on zdobyty przez Krzyżaków, którzy siedzieli tu do 1346 r. W 2 połowie XIV w. został prawdopodobnie rozbudowany, a za czasów Władysława Jagiełły pełnił rolę stacji tego króla. Przebudował go w XVI w. starosta brzeski Sebastian Mielecki. W 1657 r. został zniszczony przez Szwedów i nie powrócił już do świetności. Według obiegowej tradycji mury zamkowe zostały rozebrane na przełomie XVIII i XIX w. przez Prusaków, którzy wzniesli nowe budynki więzienne. Rosyjskie więzienie funkcjonowało tu przez wiek XIX a następnie w 1918 r. założenie adaptowano na szkołę. Po wyprowadzeniu się szkoły w 1986 r. budynki stały opuszczone a obecnie prowadzone są prace budowlane, zmierzające do remontu i pomieszczenia w nich Gminnego Ośrodka Kultury.

W 1989 r. wyeksplorowano 4 wykopy sondażowe o łącznej powierzchni 36 m² i orientacyjnej kubaturze 76 m³ oraz jeden ciąg odwiertów drążonych ręcznie świdrem strzemiączkowym (5 wierceń). Dokonano szeregu obserwacji architektonicznych, dotyczących tak zamku, jak i miasta, oraz zachowanych tu średniowiecznych kościołów. Zgromadzono (w ramach 63 numerów inwentarzowych) zbiór zabytków ruchomych, składający się głównie z ułamków naczyń glinianych (2174 sztuki), destruktyw kości zwierzęcych (181) i nielicznych innych zabytków, łącznie 2400 sztuk. Ustalono także kolejność działań badawczych na przyszłe lata.

Wykopy I i II ułożono przy murach czterokondygnacyjnego, lokowanego na rzucie prostokąta (23 x 12 m) budynku szkolnego, dawniej więziennego, który według architektów został w całości zbudowany przez Prusaków. W obu wykopach zarejestrowano stratygrafie warstw kulturowych (wewnętrznego dziedzińca i szkolnego boiska — dawniej przygródka) a także poznało fundamenty budynku. W obu miejscach badanych fundamentów stwierdzono obecność poziomo biegnących szwów, rozdzielających dolne i górne partie murów. Różnią się one od siebie techniką budowania a po części także budulcem. Miano tu do czynienia z fundamentami gotyckimi, a przynajmniej wykonanymi w okresie obowiązywania tradycji murarskich średniowiecznych, które rozebrano, a na przypadkowo ukształtowanych koronach posadowiono nowe mury, wykonane z kamieni eratyckich i gotyckiej, wólnie użytej cegły rozbiórkowej. Przekonuje to, że Prusacy rozebrali tylko nadziemne partie starego domu

zamkowego, znanego z ryciny Pufendorfa w "De rebus a Carolo Gustavo" z 1657 r. i na starych fundamentach posadowili budynek więzienia. Teza o całkowitym powstaniu domu około 1800 r. została więc zweryfikowana.

Wykopy III i IV ulokowano na zewnętrznych skłonach wzgórza zamkowego, przy murze okalającym wewnętrzny dziedziniec. Zbadano posadowienie murów, na licu których także stwierdzono poziome szwy, informujące o rozebraniu starych fundamentów i nasadzeniu na nie nowych, związanych z murem okalającym dziedziniec pruskiego więzienia. W dwóch badanych miejscach (przy kurtynie zachodniej i wschodniej) stwierdzono więc, że mur więzienny powiela przebieg obwodowych murów zamkowych.

Obserwacje architektoniczne prowadzone w północno-zachodnim narożniku założenia pozwoliły określić relację między murem okalającym dziedziniec a domem, zaś w mieście doprowadziły do zgromadzenia materiałów porównawczych, dotyczących analizy metrycznej cegły. W ciągu wierceń, poprowadzonych po osi N-S, przez boisko szkolne (przygródek) stwierdzono, że zachowane tam nawarstwienia kulturowe mają miąższość około 4 m.

Badania archeologiczno-architektoniczne zamku w Brześciu wykazały, że obiekt będzie trudny do pełnego rozpoznania i nie łatwo przewidzieć czy po kilku sezonach uda się zrekonstruować rzuty w jego kolejnych fazach użytkowych. Równocześnie jednak, ponieważ cała zamkowa substancja murowana kryje się pod ziemią, jest to założenie wprost idealne dla stosowania metody wykopaliskowej. Do czasu opracowania dokumentacja i materiały będą przechowywane w Katedrze Archeologii UŁ.

Badania będą kontynuowane.

Bydlin, gm. Klucze,
woj. łódzkie,
St. 1, AZP: 95-53/— nie bad.

P.P. Pracownie Konserwacji Zabytków Prac.
Archeologiczno- Konserwatorska Oddział
w Łodzi

Badania prowadził mgr Błażej Muzolf. Finansowała Dyrekcja Jurajskich Parków Krajobrazowych w Dąbrowie Górniczej. Pierwszy sezon badań. Zamek średniowieczny XIV-XVI w. i kościół św. Krzyża XVI-XVII-XVIII w.

Pierwsze wzmianki źródłowe wymieniające castrum w Bydlinie pochodzą z lat 1398, 1400 i 1403.

Celem badań było ostateczne wyjaśnienie pierwotnej funkcji budowli określanej często kościołem św. Krzyża na górze o tej samej nazwie we wsi Bydlin — w średniowieczu miasto. Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić jednoznacznie, iż był to zamek rycerski, na który składał się: oskarpowany przekątnymi przypotami prostokątny budynek o wymiarach ok. 11,4 x 24 m i grubości ścian do ok. 2,30 m., muru obronnego oraz usytuowanej w jego ciągu, w północno-wschodniej partii założenia obronnego wieży bramnej częściowo oskarpowanej. Wszystkie budowle wzniesiono z łamanego kamienia wapiennego pochodzącego z miejscowych złóż w tym głównie powierzchniowych, cegła wykorzystana jest jedynie sporadycznie i to głównie w późniejszych fazach egzystowania obiektu. Wspomnianą wieżę bramną odsłonięto dopiero w wyniku obecnych badań, dotychczas nie wiadomo o jej istnieniu w przeszłości.

Stwierdzono, iż zamek powstał na zniwelowanym skalnym ostańcu bez śladów wcześniejszego osadnictwa poprzedzającego powstanie struktur murowanych. Jego ogólne rozplanowanie jak się wydaje było jednorodne, aczkolwiek można wyróżnić kilka etapów wznoszenia poszczególnych składników założenia.

Pierwszą budowlą była kamienica, do której dostawiono pewną część muru obwodowego, następnie powstała wieża bramna wraz z resztą muru obronnego. Dodatkowo u podnoża muru i szczytu wzniesienia wykonano (częściowo wykuto w skałę) z trzech stron (czwarta to stromy stok) rów, na zewnątrz którego przebiegał jeszcze kamiennie-ziemny wał bez konstrukcji dodatkowych.

Kamienica zamkowa była budowlą co najmniej trzykondygnacyjną: parter spełniał funkcje piwnicy o dwu obecnie istniejących (jedno odkryto w trakcie badań) niewielkich okienkach od strony dziedzińca, bez połączenia z jego poziomem. Piętro było podzielone na co najmniej dwa pomieszczenia, co podkreśla pocienienie uskokiem ściany frontowej we wschodniej partii kamienicy. Wejście usytuowano na osi elewacji na wysokości ok. 2,5 m od poziomu dziedzińca. Wejście to osiągało się z drewnianego ganku. Na prawo od wejścia znajdowało się pomieszczenie wyznaczone przez pocienienie ściany frontowej i było zaopatrzone w dwa duże przesklepiono łukowo okna. Na lewo znajdowało się jedno lub dwa pomieszczenia. Pomieszczenie od frontu miało także dwa okna lecz mniejsze. Liczbę otworów okiennych uzupełnia wąskie okienko-strzelnica umieszczone w ścianie północnej (od strony skarpy), być może jest to pozostałość urządzenia toaletowego. Tak parter jak i piętro przykryte było stropem drewnianym. Pierwotny podział na prawą i lewą część kamienicy zrealizowano w postaci ściany drewnianej obklepionej najpewniej gliną — ślady po takiej konstrukcji odkryliśmy w poziomie zasypanych piwnic.

Wśród materiałów archeologicznych na uwagę zasługują denary Ludwika Węgierskiego z mennicy krakowskiej datowany ok. 1370 r. znalezionej w bezpośrednim sąsiedztwie warstwy budowlanej związanej z powstaniem muru obronnego. Z warstw przemieszanych wydobyto znaczne ilości ceramiki naczyńowej, kaffli piecowych z przedstawieniami figuralnymi jak i heraldycznymi, kaffli miskowych i garnkowych. Wiele elementów stylistyki tych kaffli wskazuje na ich pochodzenie z końca XV w. i pocz. XVI, seria młodszych kaffli pochodzi z ok. połowy i drugiej połowy XVI w. Pozyskano także orzech kuszy. Większość materiałów jest przemieszane i pochodzi z przedziału XIV-XVIII w. Oprócz denara Ludwika wydobyto także solidy Zygmunta III m.in. z mennicy w Rydze oraz solid Jana Kazimierza. Brak w materiale fr. dachówek wyklucza ich użycie dla pokrycia dachu, natomiast duża ilość gwoździ w pasie wzdłuż elewacji od strony dziedzińca występująca w towarzystwie spalenizny może sugerować, iż pochodzą z nabijania gontów.

Ze źródeł pisanych wynika iż ok. 1600 r. ruiny zamku (ex ruinis antiqui castelli) przebudowano na kościół. Dokonano wtedy znacznej przebudowy. Tak się wydaje obiekt, który już był w ruinie został pozbawiony muru obronnego (obniżono go do fundamentów) oraz wieży bramnej. W kamienicy zamurowano pierwotne okna i wejście oraz zreorganizowano podziały wnętrza. Przedzielono wtedy jednoprzestrzanne wnętrze na trzy